

ного зв'язку, а глобальна інформаційна мережа є необхідною умовою існування.

2. У мережеві економіці створюються сприятливі можливості для глобалізації ринків фінансів, товарів, робочої сили, що має різні наслідки для розвинених і країн, що розвиваються. Інтелект і фінанси в силу своєї мобільності стають епіцентром світової економіки. На фінансових ринках зростає частка спекулятивного капіталу.

3. У мережеві економіці між різними індивідуумами встановлюються прямі горизонтальні зв'язки, так що кожен легко може спілкуватися з кожним.

4. Нарешті, оскільки інформація в мережі поширюється дуже швидко, то для мережевої економіки характерна майже миттєва динаміка попиту та пропозиції, причому цінність низки товарів проявляється не стільки в їх рідкості, скільки, навпаки, в їх масовості.

Список використаних джерел:

1. Дятлов С.А. Структурная трансформация экономики: соотношение плановых и рыночных механизмов реализации: матер. всерос. науч. конфер. СПб.: ГУЭФ, 2016. URL: <http://dyatlov.nw.ru/main.htm>.
2. Электронная коммерция. Основные понятия. URL: <http://citforum.creator.dp.ua/>, www.icommerce.ru/articles/2000/7/29.stm.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М.: ГУ ВШЭ, 2015. С. 4–7
4. Химанен П., Кастельс М. Информационное общество и государство благосостояния: финская модель; пер. с англ. М.: Логос, 2016. С. 12–17.
5. Методология, проблематика и мониторинг информационно-сетевой экономики. URL: http://dyatlov.nw.ru/statya_4.htm.
6. Сидоров О.В. Развитие сетевых форм экономических отношений. Проблемы современной экономики. 2017. № 3(35). С. 12–16.

УДК 338.246

Грущинська Н.М.,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління та адміністрування,
Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Національного авіаційного університету

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СВОБОДИ: ЕФЕКТИВНИЙ БАЛАНС

Грущинська Н.М. Державне регулювання економічної свободи: ефективний баланс. У статті проведено аналіз впливу держави на економічний розвиток країни для визначення ефективності послаблення її впливу чи, навпаки, активізації втручання. Успіх системи залежить від того, наскільки високим є рівень економічного забезпечення суспільства, і від того, наскільки ефективними є механізми ліквідації соціальної нерівності. Високий рівень економічного зростання збільшує ймовірність того, що все більше соціальних груп матимуть можливість скористатися його результатами. Відповідно, доведено, що економічне зростання передбачає економічну свободу. Демократичні ідеали свободи і рівності повинні поєднуватися з економічними процесами як соціального партнерства, здатного враховувати інтереси як бізнесу, так і працівників.

Ключові слова: державне регулювання, економічна свобода, економічна демократія, вільний ринок.

Грущинская Н.М. Государственное регулирование экономической свободы: эффективный баланс. В статье проведен анализ влияния государства на экономическое развитие страны, чтобы определить эффективность ослабления ее влияния или, наоборот, необходимость активизации вмешательства. Успех системы зависит от того, насколько высок уровень экономического обеспечения общества, и от того, насколько эффективны механизмы ликвидации социального неравенства. Высокий уровень экономического роста увеличивает вероятность того, что все больше социальных групп смогут воспользоваться его результатами. Соответственно, доказано, что экономический рост предполагает экономическую свободу. Демократические идеалы свободы и равенства должны сочетаться с экономическими процессами в качестве социального партнерства, способного учитывать интересы как бизнеса, так и работников.

Ключевые слова: государственное регулирование, экономическая свобода, экономическая демократия, свободный рынок.

Grushchynska N.M. State regulation of economic freedom: effective balance. The article an analysis is held on the power of the state on the economical development of the territory, and the method of identification is effective. The success of the system depends on how high the level of economic provision of society is and how effective the mechanisms of eliminating social inequality are. Accordingly, it appears that economic growth implies economic freedom. Democratic ideals of freedom and equality must be combined with economic processes as a social partnership capable of taking into account the interests of both business and employees.

Key words: state regulation, economic freedom, economic democracy, free market.

Постановка проблеми. Процеси вільного ринку та демократії поєднуються між собою, разом із тим спірним залишається питання, наскільки для ефективного функціонування ринку потрібен процес демократії. Лише ринок забезпечує свободу, тому що він дає можливість вибору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання демократизації суспільства, впливу демократичних процесів на економічний розвиток розглядалося в роботах А. Пшеворського, М. Альвареса, Х.А. Чейбуа, Ф. Лімонжі, А.Н. Никитченко. Проблематика взаємодії інститутів влади та громадянського суспільства досліджується в працях А.М. Михненко. Поряд із цим питання взаємодії економічної та політичної свободи потребують деталізації та аналізу. Питання, пов'язані з теорією економічної свободи, розкриваються в ідеях зарубіжних науковців: А. Сміта, Дж. Хаана, Дж. Стема, Дж. Гансона, Дж. Хекелмена, М. Струпа, П. Цагліді. У працях вітчизняних науковців В. Бойко, А. Гальчинського, О. Глущенко, Н. Литвиненко, І. Марковича, Л. Хижняка акцентується увага на сприянні державного регулювання економічному зростанню та добробуту населення.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати вплив держави на економічний розвиток країни для встановлення необхідності послаблення впливу чи активізації втручання.

Виклад основного матеріалу. Економічна демократія окреслює втілення принципів свободи в економічних відносинах. Функціонально економічна демократія на підприємствах передбачає управлінський контроль над сферою господарської діяльності (зайнятість, соціальна політика, гуманізація праці). Економічна демократія протиставляється одержавленню, разом із тим економічна демократія проголошується альтернативою ринковому господарству, яке усуває рядового працівника зі сфери прийняття економічних рішень.

Проявами економічної демократії в сучасному капіталістичному суспільстві є доктрина «людських відносин на виробництві», що яскраво представлено на прикладі Японії як системи якості та США в галузі «гуманізації технологій», та передбачає демократизацію виробничої діяльності і сприяє підвищенню продуктивності праці. Для України характерно проголошення демократичних економічних реформ, які розглядаються як умова запобігання поступовій втраті економічної, політичної незалежності України, припинення процесу деградації генетичного фонду українського народу. Прикладом також може бути модель «народної економіки» С. Мочерного. Діяльність держави повинна бути спрямована на створення сприятливих умов для розвитку відносин самоуправління та самоорганізації на всіх рівнях життя суспільства, прийняття законів, що демократизують економічну діяльність, значно розширюють права трудових колективів на підприємствах усіх форм власності тощо. Держава виконує функції забезпечення кредитів та інвестицій, розвиток системи навчання і перепідготовки кадрів, засобів доступу трудящих до виробничої, економічної та іншої інформації на рівні підприємства, регіону, галузі тощо. Держава також визначає стратегію суспільного розвитку, розв'язує загальнонаціональні завдання, визначає пріоритетні напрями в економіці.

Дослідження статистичних даних країн із різними політичними режимами показує, що низький рівень економічного розвитку дійсно є несприятливим чинником для демократизації, однак він не робить її неможливою. Демократії історично існували і на тлі низького економічного розвитку (США в 1820 р., Франція в 1870 р., Швеція в 1890 р.). Як суттєві передумови демократії дослідники виділяють парламентські інститути, національну консолідацію, прихильність еліт до демократичного переходу, необхідність якого вони визнають не через цінність демократії як такої, а тому, що вона, як виявляється, здатна створити найкращі умови для виходу з кризової ситуації [5]. Модель С. Ліпсета базується на передумові прямої залежності, що існує між рівнями економічного і демократичного розвитку [6]. Відповідно до моделі криволінійного взаємозв'язку економічного розвитку й демократії (Р. Джекман), елементи стабілізації демократії виникають за тривалого економічного зростання, але й за зростання економіки рівень демократичного розвитку може зменшуватися, якщо економічні чинники демократії не підтримуються іншими (інституціональними та культурними). Наприклад, досить значною проблемою, пов'язаною з економічним розвитком суспільства, є проблема соціальної рівності [6].

Демократичні ідеали свободи і рівності поєднуються з економічними процесами як соціальне партнерство, здатне враховувати інтереси як бізнесу, так і найманих робітників, яких представляють профспілки. Уряд, менеджмент і профспілки повинні здійснювати спільні заходи щодо регулювання ринкової економіки, а розвинена система соціального забезпечення – перешкоджати поширенню нерівності в доходах.

Аналізуючи досвід країн Західної Європи, Північної Америки, Австралії, Японії, можна визначити, що для ефективного функціонування демократичної системи необхідні певні економічні умови. Успіх системи залежить від того, наскільки високим є рівень економічного забезпечення суспільства і від того, наскільки ефективними є механізми ліквідації соціальної нерівності. Високий рівень економічного зростання збільшує ймовірність того, що все більше соціальних груп матимуть можливість скористатися його результатами. Відповідно, можна припустити, що економічне зростання передбачає економічну свободу.

Свобода вибору, як трактує Велика економічна енциклопедія, – це «вільне право власників матеріальних ресурсів і грошей на свій розсуд використовувати їх або позбавлятися від них, вільне право робітників зайнятися будь-яким видом праці, на який вони здатні, і вільне право споживачів витратити свої доходи». Проте чи всім доступна свобода вибору і чи кожен користується цим правом? Можливо, суб'єкт діє у встановлених рамках, і не здогадуючись про це, думає що має свободу вибору. Вивчення стану свободи в світі (Freedom in the World) проводиться міжнародною неурядовою організацією Freedom House разом із супроводжуваним його рейтингом про стан політичних та громадянських свобод у країнах світу.

Так, у 2017 р. до першої п'ятірки вільних країн увійшли: Фінляндія, Норвегія, Швеція, Канада, Нідерланди – по 100 балів, Сент-Вінсент (49-е місце, 91 бал), Ізраїль (68-е місце, 80 балів), Болгарія (69-е місце), Намібія (77-е місце, 77 балів). З 90-го місця по 156-е

розташувалися частково вільні країни, серед яких на 108-му місці Україна із 61 балом. Катар на 168-му місці з 26 балами поруч з Афганістаном – 170-е місце. Росія на 180-му місці з 20 балами. Замикає список невеликих країн за політичним і громадянським показниками Сирія – 220-е місце, -1,0 бал [3].

Тепер про економічний бік питання. Ринкова економіка, яка заснована на економічній свободі, створює оптимальну (хоча й не абсолютно найкращу в економічному і соціальному плані) систему. У ринковій економіці люди і колективи орієнтуються на власні інтереси і сили, а за негативні наслідки господарювання самі ж і відповідають. Наскільки ж рівні економічної свободи, політичної і громадянської залежать один від одного? Згідно з рейтингами і статистичними даними, зв'язок не завжди прямо пропорційний.

Значною сполучною ланкою є співвідношення між структурою соціальних контактів і економічним добробутом, що відображає потенційну вигоду соціально спрямованих політичних рішень, які передбачають собі за мету розвиток економіки. Економічна свобода співвідноситься з високим ВВП на душу населення. Згідно з Індексом економічної свободи (Index of Economic Freedom), у країнах із більш вільними економіками набагато вище рівень добробуту населення. Так, у першу десятку країн із найбільш вільною економікою входять: Гонконг, Сінгапур, Австралія, Нова Зеландія, Швейцарія, Канада, Чилі, Маврикій, Данія, США. Грузія займає 23-є місце, Катар – 34-е, Ізраїль – 35-е, Бутан – 97-е, Хорватія – 103-є, Росія – 153-є, Україна – 162-е, Північна Корея – 178-е місце. Але лідируючі країни в рейтингу політичних свобод не збігаються з лідерами економічних свобод. Економічно сильний Катар ось уже яке десятиліття поспіль із дуже низьким рівнем політичної свободи за допомогою нафтових доходів створив товариство повного соціального забезпечення, в якому більшість послуг безкоштовна або в значному обсязі субсидується державою. Нині в Катарі середній дохід на душу населення один із найвищих у світі. Катар – конституційна монархія. Країною править емір, який безпосередньо нікому не підзвітний. У Катарі відсутня виборча система. Політичні партії заборонені. Наступний приклад – Макао як адміністративний регіон КНР із власними законами, податками, митною та грошовою системами, повною зайнятістю населення, відсутністю боргу. ВВП країни формується на 40% із доходів від грального бізнесу, інше – доходи від туризму, тютюнового та риболовного бізнесу. За даними 2016 р., Макао займав четверте місце за розмірами ВВП на душу населення після Люксембургу, Швейцарії, Норвегії. Разом із тим у рейтингу економічно вільних економік Макао відноситься до частково вільних, а в політичному рейтингу дані відсутні взагалі, що, враховуючи специфіку розвитку країни, свідчить про жорстке державне регулювання.

Гонконг на 110-му місці в рейтингу політичної свободи і на першому – за економічною свободою. Грузія в економічній свободі також випереджає політичну: 16-е і 98-е місця відповідно, що забезпечено органічним законом Грузії про економічну свободу, прийнятим парламентом у 2011 р.

Республіка Македонія на 114-му місці політичної волі і на 33-му в рейтингу економічної. Ізраїль – на 68-му місці серед вільних політично країн і на 31-му в

рейтингу економічної свободи. А ось в Україні ступінь політичної свободи вище економічної. Позиція України, економіка якої серйозно похитнулася в результаті подій останніх років (анексії Криму та збройного конфлікту на Донбасі), здійснює активні процеси реформування. Однак залишається необхідність розвитку ринків капіталу, приватизації державних підприємств і вдосконалення законодавчої бази та верховенства права. У рейтингу політичної свободи враховано 12 свобод — від права власності до фінансової свободи. Особливо низько оцінені такі показники, як право власності, свобода торгівлі, цілісність управління.

Аналізуючи індекси свобод економічної та політичної, доречно згадати і про інші, наприклад Індекс свободи людини характеризує стан свободи людини у світі на основі загальних критеріїв, які охоплюють особисті, громадянські й економічні свободи. Індекс представляє загальні критерії свободи людини, що розглядаються як відсутність примусових обмежень (верховенство права, захист і безпека, пересування, релігія, зібрання, асоціації та громадянське суспільство, вираження думок, відносини, кількісний розмір уряду, правова система та права власності, доступ до фінансів, свобода міжнародної торгівлі та регулювання кредитів, праці та бізнесу).

Індекс демократії – визначення рейтингу країн, які можуть бути класифіковані повноцінною демократією, неповною демократією, країною з перехідним (гібридним) режимом або авторитарною. Індекс згрупований у п'ять різних категорій, що вимірюють рівень плюралізму, громадських свобод і політичної культури. Показники індексу демократії частково збігаються з показниками економічної свободи країн, наприклад перші три місця посідають Норвегія, Ісландія, Швеція відповідно; Ізраїль – 34-е, Гонконг – 67-е, Республіка Македонія – 78-е, Грузія – 82-е, Україна – 88-е.

Крім того, враховуючи специфіку розвитку сучасних світогосподарських процесів, економічна свобода залежить і від рівня регулювання ринку електронних валют. Країни, які заборонили або стали надмірно регулювати криптовалюту, виявилися внизу списку рейтингу економічної свободи в 2016–2018 рр., а також мають низький ВВП на душу населення. До таких країн можна віднести Марокко, Болівію, Еквадор, Киргизстан, Бангладеш. Станом на 2018 р. на світовому ринку електронних валют існує 20 основних криптовалют, найдорожча і, відповідно, найбільш затребувана – біткоїн. З двадцяти провідних бірж із торгівлі криптовалютами як мінімум шість (при цьому найбільш домінуючих, Binance, OKEx, Bitfinex, Huobi, Coin, LakeBTC) належать до юрисдикції КНР + 1 до Південної Кореї (роки їх створення – від 2013 до 2017) і дві, які знаходяться в рейтингу на перших позиціях (2017 р.) [7]. «Китайські» біржі характеризуються низькими зборами за торгівлю і швидкою обробкою. Умови для торгівлі більше ніж сприятливі. Наявність значної кількості бірж Китаю дає їм можливість домінувати на ринку електронних валют і певною мірою контролювати зовнішню ситуацію на ринках криптовалют. Незважаючи на це, Китай має намір увести додаткові заходи проти торгівлі криптовалютами на своїй території, а саме заборону щодо онлайн-платформ і мобільних додатків. З вересня 2017 р. уряд Китаю вже заборонив криптовалюту ICO, Initial coin,

але тим не менше не оприлюднена інформація щодо біткоїнів та іншу криптовалюту – ефіріум. Ураховуючи геополітичні можливості Китаю, можна допустити, що КНР може контролювати та вносити дисбаланс на міжнародному ринку криптовалют, що все одно буде мати позитивний ефект. Це сприятиме ліквідації монополії біткоїнів. Якщо розглядати ринок криптовалют із погляду законів конкуренції, то стабільність у вигляді домінуючої присутності біткоїну є уявною і не призведе до розвитку, як загалом і всі ринки, на яких немає конкуренції. У разі випуску нової електронної валюти в Китаї процес буде контролюватися державою і, відповідно, певним чином диктувати умови роботи всього міжнародного ринку криптовалют. Це буде проявлено передусім у процесі регулювання між собою криптовалют (встановлення курсів), оскільки «світова ринкова справедливість» може бути порушена державним регулюванням КНР і гіпотетично впливатиме на встановлення курсів валют. Також на ринку криптовалют присутні тенденції скорочення або заборони операцій у певних країнах, наприклад у Росії, Казахстані, Єгипті. Певними обмеженнями є вимоги щодо особливостей торгівлі на певних ринках, наприклад на біржі GDAX відкритий доступ для жителів Великобританії і США, ЄС, а для жителів Сінгапура – ні. На китайських біржах вимоги й умови більш ліберальні. Ринок криптовалют активно розвивається і в Африці. У Зімбабве, наприклад, ціна на біткоїни найвища у світі – від 14 тис. дол. США, а темпи зростання ринку біткоїнів у Нігерії

випереджають китайські. Крім того, розвиток ринків криптовалют активізуються у ПАР, Анголі. Слід також додати про деякі особливості безпеки на ринках криптовалют. Притому, що ринок криптовалют вважається безпечним і неможливим для спекулювань, у 2014 р. на гонконгській біржі Bitfinex відбулася хакерська атака, у результаті якої було викрадено 744 408 біткоїнів, і для стабілізації ситуації як компенсацію біржа випустила тимчасову валюту BTH, аналогічну за ціною біткоїнів, таким чином до 2017 р. виконавши свої боргові зобов'язання [8]. Розвиток ринку криптовалют може призвести до повної заміни паперових грошей передусім через те, що електронні гроші мають кілька особливостей, наприклад, криптовалюта біткоїн є повністю анонімною й її не можна використовувати двічі, а зростання її курсу прогнозується до одного мільйону доларів. Аналіз ринку криптовалют як частини сучасного економічного розвитку дає змогу стверджувати, що активізація розвитку можлива за відсутності обмежень, у першу чергу на державному рівні.

Висновки. Можна припустити, що економічний комфорт суспільства у вигляді економічної свободи можливий у правильно створених політичних і цивільних умовах. Високий рівень свободи і конкуренції є необхідною умовою для придушення корупції і розвитку суспільства. Очевидно, що для досягнення цієї мети необхідно державне втручання за допомогою застосування спеціальних правових і адміністративних заходів.

Список використаних джерел:

1. The global plan for recovery and reform / G20, London, 2 April 2009. URL: http://g20.org/documents/finalcom_munique.pdf.
2. The Heritage Foundation 214 Massachusetts Avenue, NE Washington, 2017. URL: <http://www.heritage.org/index/download>.
3. Економічний дискусійний клубу: Рівень економічної свободи України. URL: <http://edclub.com.ua>.
4. Портал конкурентоспроможності України. URL: www.competitiveukraine.org.
5. Українське товариство економічних свобод. URL: <http://www.ueff.org>
6. Стулова І.М. Швецова А.В. Демократія та економічний розвиток: взаємозв'язок і взаємозумовленість. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle>.
7. Тапскотт Д., Тапскотт А. Революція блокчейн. М., 2017. 448 с.
8. Генкин А., Михеев А. Блокчейн. Как это работает и что ждет нас завтра. М.: Альпина, 2018. 592 с.
9. Вигна П., Кейси М.Дж. Эпоха криптовалют. Как биткоин и блокчейн меняют мировой экономической порядок. М., 2018. 432 с.
10. Тарасов Д., Попов А. От золота до биткоина. М., 2018. 98 с.